

520 GODINA „OKTOIHA PRVOGLASNIKA“

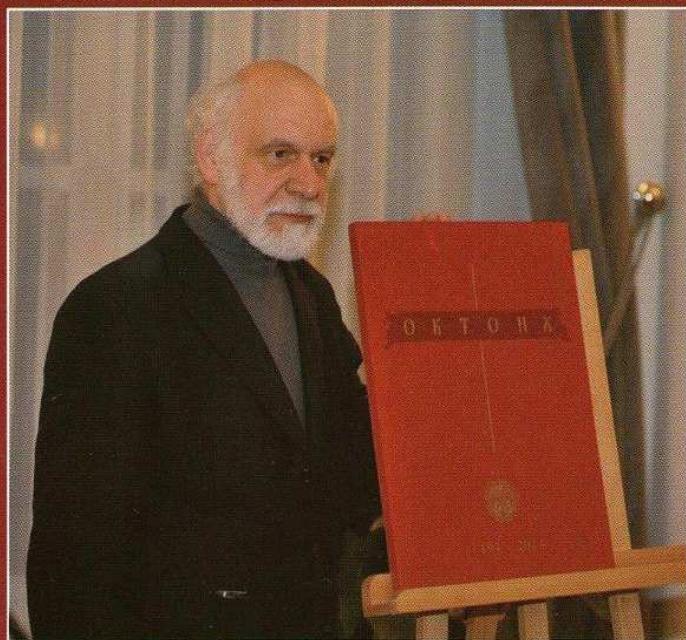
ОНЕЖСКИ ТРОЙЦИ ПОКЛАНИЕМІИ
ЕГЬ БЛГОІЗВОЛН ІСПАБННТПСВО
ЮЦРКВЪ, РАЗЛУЧНЫМНКНЯГАМИ
САНДРЕВА ЗВЬВЫХА БЛГО ВЪРМ
ЫН ІСМЪХРАННМН ГІЛГІОРГІЦЬ
РНОЕВЫКЬ. ЦРКВЫ ПРАЗДНИСТВХ
КНІГЪ, ГРѢХЪРДН МАШИХ РАЗХВ
ЦЕНІЕМЪ ИРДЗДРАНІЕМЪ АГАРАНСКХЧЕДЬ. **Възре**
ВНОВАТЬ ПОСЛѢШЕМЕМЪ СТГODДA, МЛЮБСВІЮКЬЕЖ
ТВНЫМ ЦРКВАМ. ННАПНСАХ СЮДШЕПСНЧЮКНІГУШС
МОГЛСНКЬ. ВЫІСЛАВІЧЕСЛАВОІЮТРІСЛНЧНЛГ
ОКЪЕДНСТВЕ ПОКЛАНИЕМА ГОБЖСТВА. МЛЮЖЕЮНІЕ
ІССВЗРФСТНЫЕ НСТАРІЕ, ЧЕТОЦІЕНЛНВІСТВАЮЩЕВ
ІЛНПНШЧЕЛОБВЕХЕРДНІСТРАВЛНТИ. НАСЖЕОУС
РДНЕПОТБЩАВШНХСЕНАСЕД. ТАОБЛСАНТИ. ДАШБОН
СЛАВТІРІЕШЩАИЗНЧГОЖІВСА. СНАЙМЖЕВСА. СТГODДA
ШНІЕМЖЕВСА. ЗДКОУЛУЧННМЛСТЬ ТАМОЖЕ СЕНСВЕ
ТОМФЗАРММС, АМІН. **П**ОВЕЛТНІЕМ ГІЛГІОРГЫ
ЦРНОЕВИКЫ АЗЪХУРДКСЕЩЕНОЙНОКМАКАРІЕ, РОУКО
ДЕЛНСАХ СІЕ. ПРІ ВСЕШСЩЕННОМ МНТРОПОЛНТЕ ЗЕЧС
КОМКУРНавуле. ВЛАДТО. **З**А КРГ СЛНЦ, Й. АУНЕ, Щ..

Medu knjigama štampanim u Crnojevića štampariji, prvoj državnoj štampariji na svijetu, svojom umjetničkom ljepotom i prekrasnim inicijalima izdvaja se „Oktoi prvoglasnik“, prva stampana knjiga na Slovenskom jugu. Prvu crnogorsku bogoslužbenu knjigu (inkunabulu) odlikuju najviši dometi štamparstva XV vijeka i po grafičkoj ljepoti ne zaostaje za venecijanskim produkcijom toga vremena.

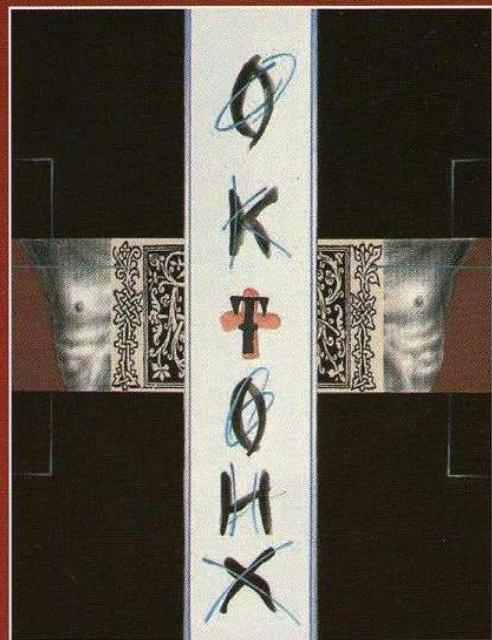
*520 godina „OKTOIHA PRVOGLASNIKA“, prve štampane knjige
na slovenskom Jugu, obilježeno u Zagrebu predstavljanjem
Grafičke mape akademskog slikara Dimitrija Popovića*

Novinarski dom u Zagrebu (26. mart 2015. godine)

*Dimitrije Popović:
Grafička mapa OKTOIH 1494-2014*

*Jedan od listova
Grafičke mape*

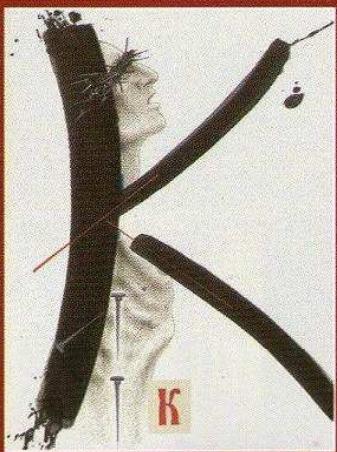
Listovi grafičke mape OKTOIH 1494-2014 nijesu ilustracije tekstova iz OKTOIHA PRVOGLASNIKA nego su izraz nadahnuća koje na moderan način daje počast ovoj knjizi, njenoj duhovnoj i estetskoj vrijednosti.

Kompozicije grafičkih listova temelje se na slovima od kojih je sastavljena riječ OKTOIH. Osnov kompozicije je cirilično slovo uzeto iz inicijala ili tekstova ove crkvene knjige. Nad originalnim slovom razvija se njegova moderna modifikacija kao likovni apstraktni znak. U apstraktnu modifikaciju slova ukomponovan je konkretni hrišćanski simbol. U tom smislu slovo objedinjava zemaljsko i nebesko, svjetovno i sakralno.

“*Slovo je oblik i znak. Na njemu se zasniva „leksis slike“.*

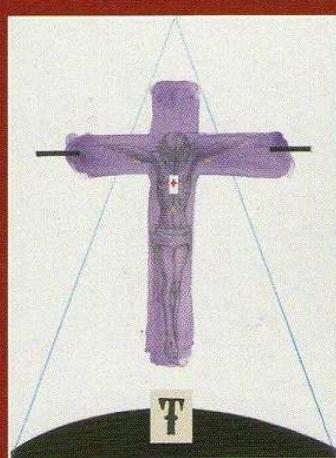

U unutrašnjosti slova „O“ na pozadini biblijskog, starozavjetnog „pramraka“ dominira ruka nevidljivoga Boga, ikonografski simbol njegove svemoći. Otvoreni dlan označava Božji blagoslov. Po sredini dlana nalazi se Božje, svevidčeće oko u kružnom polju plavičaste aure. Krug kao Božji monogram predstavlja savršenstvo i vječnost.

Slovo „K“ dinamikom svog izgleda upućuje na kaznu, trnovu krunu, kalvariju, na dramu razapinjanja, martirij tijela koje će biti ekserima zakovano na krst.

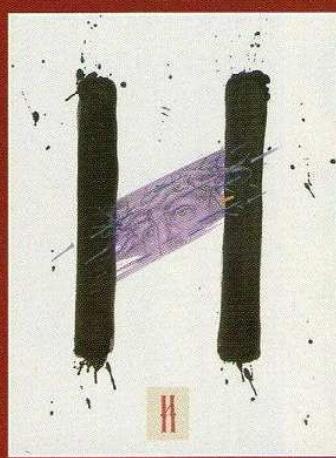
Slovo „T“ svojim izvornim oblikom podsjeća na krst. Krst s raspetim Hristom istovremeno je i krst uskrsnuća. Lebdi nad sfernim oblikom zemlje na koju je Mesija bio poslan da otkupi čovjekove grijeha. Ljubičasta boja krsta je simbol istine i ljubavi, žalosti i pokore. Linearni trougao projektovan od osnova do vrha kompozicije simbolizuje Svetotrojstvo, odnosno božansko porijeklo raspetog.

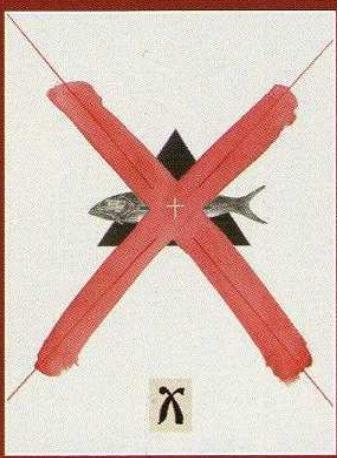
U sredini slova „O“ nalazi se sveti Gral, mistična posuda tajne večere s vinom koje je postalo Hristova krv u misterijumu euharistije. Kompozicija simbolizuje prolivenu krv žrtve, mrak golgotске smrti što ga pobjeduje nebeska svjetlost uskrsnuća.

Slovo „I“ sadrži fragment Veronikinog rubca odnosno „nerukotvorenenog obraza“. Slika na ubrusu je slika moći Mesijinog trpljenja što nadilazi jačinu ljudske okrutnosti.

Slovo „H“ se istovremeno odnosi na slovo iz Hristovog ciriličnog monograma IS-HS. Takođe se odnosi i na Andrijin krst. Središte kompozicije je akcentirano trostrukom simbolikom. Trouglom Svetoga trojstva što upućuje na neminovnost žrtvovanja sina Božjeg. Riba je stari simbol Hrista. Od slova koja čine grčku riječ „ihtis“ (riba) izведен je monogram: Isus, Hrist, Sin, Božji, Spasitelj. Silueta ribe naslućuje se u lijevoj diagonalnoj strani originalnog slova H. Bijeli krst u središtu kompozicije, koji je središte i izvorište elemenata slike, je krst koji je od predmeta za mučenje postao simbolom hrišćanske vjere.

Crna i crvena boja kao osnovne boje OKTOIHA dominiraju grafičkim listovima u smislu njihovog simboličkog i estetskog značenja.

Posebnost OKTOIHA nakon 520 godina jest upravo u inspirativnosti onoga na čemu se ova knjiga zasniva, na slovima i riječima i njihovim moćima kompleksnih značenja. Tijelo i duh ove crkvene knjige iz Crnojevića štamparije, potakli su me na koncipiranje i izradu grafičke mape OKTOIH 1494-2014. Grafička mapa je savremeni omaž remek djelu tipografskog umijeća i grafičkog rafinmana majstora „rukodjelnika“ Makarija i njegovih sedam učenika.

Dimitrije Popović

U uvjerenju da će čitaoce zanimati da iz pera već im dobro poznatog autora (v. npr. brojeve 78 i 87) saznaju zašto je Cetinje „mjesto obilježeno posebnim znakom“, u ovom broju sa zahvalnošću objavljujemo upućeni nam dojmljivi zapis uglednog crnogorskog književnika Miraša Martinovića.

Jedan dan s Dimitrijem Popovićem

CETINJE JE OBILJEŽENO POSEBNIM ZNAKOM

– Viđi kako je plavo nebo! – rekao je Dimitrije, dok smo sjedjeli ispred njegove rodne cetinjske kuće u preduskršnju subotu 11. aprila 2015. godine. I zaista, nebo je bilo neobično azurno plavo. Pomiclio sam na trenutak kako nebo nigdje nije plavo kao nad cetinjskom kotlinom. Siguran sam da se takvom nebu divio i Njegoš u jednom aprilskom danu, kakav je bio ovaj. Okolna sura brda, koja zaklanjavaju vidike, nadomještена su ovim plavetnilom, kao posebnim darom čovjeku, stiješnjrenom između njih.

Trešnje u bašti, još nijesu procvjetele, a njihov drvored je nagovještavao cvjet. Dimitrije je rekao da bi volio da, kao poseabn kadar, uđu u film Danila Marunovića, koji je ovih dana sniman na Cetinju.

Pričao mi je o knjizi *LABIRINT SJEĆANJA*, čiji je naslov meni blizak, a i oni kojima se ova knjiga bavi, koju sa znatiželjom iščekujem. Susreti sa Sioranom, Dadom, Danilom Kišom, Rankom Marinkovićem ... Fikcijsko dokumentarne proze, sa posebnom arheologijom, metafizikom, dignute do stupnja metafore. Pričao mi je o Marinkoviću šahisti, izvanrednom piscu, novelisti ... O susretu sa Sioranom u Parizu u 17 časova. Sve je u ovim novelama važno, vrijeme i mjesto ... I neslučajne slučajnosti, kao susret s Danilom Kišom u Beogradu, te kako je nakon što se rastao sa njim, video u masi jedno žensko lice, koje će zadržati njegovu pažnju, a kasnije oživjeti na njegovim slikama. Pričao mi je o Marinkovićevim rukama i mapi *RUKE* koju je radio, po njegovoj istoimenoj priči. O posljednjem rukovanju sa Marinkovićem, u ulici Ilica. Izgovorio je esej o rukama ... O Dadovim fantomima nesanice. Ah, te nesanice! O rukama jednog cetinjskog oriđinala, iz Dimitrijevog djetinjstva, koji je rukama pravio nevjerovatne pokrete, pa tako zabavljao djecu ...

– Dopada mi se naslov! – rekao sam.

O paralelnim labirintima, koji se udvajaju poput onih borhesovskih staza. Vječiti labirinti i vječita račvanja. Nikada kraja toj igri. Pomiclio sam: to je literatura. Umjetnost u jednom opštijem smislu.

Konačno, tu je Njegoš. Nijesam se dao oteti tom utisku. Tom prisustvu živog mrtvaca, koji se stalno pokreće, potvrđujući sebe. I pitanje: da li bi bio Dimitrije to što jeste, da nije toga određujućeg sveprisustva? Postoje ljudi, koji ne umiru, za koje nemate osjećaj da su umrli, čija nas **luča** osvjetjava, osvješćuje i sabira. Negdje sam uvijek zamišljaо Dimitrija, kada bih pomenuo Njegoša, ili boravio na Cetinju. Kotlina koja se otvara pred dvojicom ljudi – umjetnika, sličnog senzibiliteta, u različitim vremenima. Postoje ravni, one opšte ravni, koje spajaju. U nekoj nadnaravnoj ravni, sreli su se njih dvojica. „Velika Umjetnost, ako upotrijebimo taj izraz u sveobuhvatnom značenju, jeste oblast velikih“, piše Igo u knjizi o Šekspiru. U ovom slučaju je tako.

I neki vedar dan, jasan, gdje su stvari kristalne, gdje svaka izgovorena riječ, nastavlja da živi.

Konačno, zar to ne potvrđuje ciklus Dimitrijevih slika *MISTERIJUM LUČE MIKROKOZMA*? Zar to ne potvrđuje *OKTOIH*? U ovoj kotlini štampana je knjiga, kada je knjiga bila rijetkost u svijetu. I nije slučajno što je slova te naše knjige Dimitrije nadogradio. I slova i knjigu. I u te krčage nasuo duha živoga.

Slova su oživjela na poseban način. I u telefonskom razgovoru, koji smo imali dan nakon cetinjskog susreta, složili smo se da bez tradicije nema modernosti.

– Dobro si pomenuo Grka Seferisa, u emisiji *ART MAGAZIN*, koja je emitovana u noći između ova dva dana – rekao je.

– Da – odgovorio sam. Seferisa držim kraj uzglavalja. Čitam ga i kad spavam. Zbog poezije kroz koju pulsira grčki duh. I sam Seferis je govorio: osjećam u sebi tri milenijuma grčke tradicije, Homera i tragičare, epiku i liriku, zapise na nekropolama, kompletno grčko nasleđe.

Velik je jedino i samo, umjetnik sa takvim osjećanjem i saznanjem.

Onda nije čudo što Dimitrije tako osjeća tradiciju. Njegoša, koji je osjećao Grke, čitao Homera i tragičare, preveo prvo pjevanje Ilijade. Državne obaveze mu nijesu dozvolile da dalje prevodi. Morao je misliti o sudbini ukradene mazge na Rijeci, o obeščaćenosti jedne djevojke ... I šta kane velike sile. Hoće li Crna Gora preživjeti vihore. Hoće li Omer paša udariti, te koliko je svršishodna knjiga u gladnoj zemlji. Shvatajući sve kao veliko i sudbinsko. Malu tvarcu i gordu planinu. Nije onda čudno što se na parčetu crnogorske zemlje, nakon onog grčkog, dešava crnogorsko čudo. Jedan mali, ali herojski narod, dostiže herojske i nadasve moralne visine, kakve su dostignute u doba Homera. Nešto što se više neće ponoviti.

Ovaj dan je učinio da negdje čujem Njegošev glas. Iako su svi raniji pokušaji i pretpostavke te vrste, bili bezuspješni.

Kako je govorio? Koliko je taj glas bio specifičan, drugačiji od ostalih. Zadugo poslije nijesam se mogao oteti tom glasu i utisku koji je u meni proizveo.

Ako idemo za onom Darelovom teorijom da rijetko izdvojena podneblja, imaju svoj genius loci ... duh podneblja, onda je Cetinje jedno takvo, izdvojeno mjesto, koje pulsira posebnom energijom.

Nije ga Ivan odabrao za svoju prijestonicu slučajno. Đurđe je podobro poznavao ondansnu astronomiju, konstelacije zvijezda, i, čitajući nebesku mapu, uvidio je da je mjesto obilježeno posebnim znakom.

Možda sam se zato, u njemu uvijek, posebno osjećao. Pa i na dan pred Vaskresenje Hristovo.

Boško Mijanović u knjizi **Cetinjske vertikale** iznosi jednu zanimljivu pretpostavku: „Određujući Cetinje za svoje sjedište i sjedište Zetske mitropolije, Ivan Crnojević nije ni slutio da se ono nalazi na presjeku velikih nebeskih krugova koji prolaze kroz sveta mjesta Nazaret i Vitlejem u Palestini i duhovne i kulturne centre Europe, Veneciju i Pariz. Sredstvima sferne trigonometrije lako je dokazati ovu konstelaciju. Uzmu li se koordinate mjesta za navedene velike krugove Nazaret - Venecija - Vitlejem - Pariz, vidi se da je njihov presjek cetinjska zemaljska vertikala. Pored nje Crnojevići su započeli drugu - duhovnu vertikalu.“

Cetinje nije slučajno odabранo za sjedište države i mjesto gdje se donose važne i sudbonosne odluke.

Postoje dani, koji nastavljaju da žive, i kada prođu, koji su izdvojeni iz kalendara, i koji ostaju van toka vremena, koji imaju lice, što ih izdvaja među danima ...

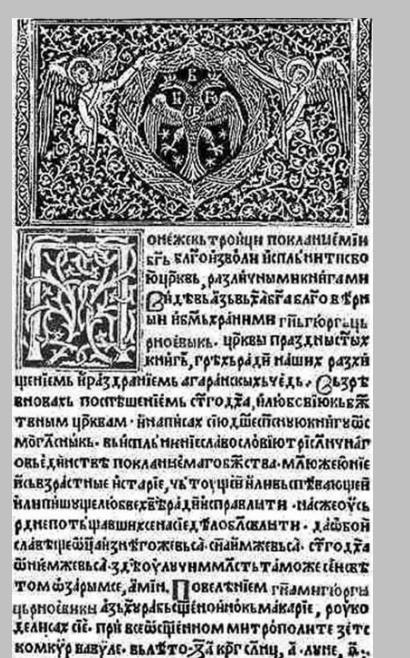
Takav dan je bez sumnje bio subota 11. april 2015., s Dimitrijem, na Cetinju.

Cetinje – Castel Nuovo
Na dan Vaskresenja Hristova
12. aprila 2015. godine

Miraš Martinović

*Predstavljanjem Grafičke mape akademskog slikara Dimitrija Popovića
u Novinarskom domu u Zagrebu obilježeno 520 godina
prve štampane knjige na slovenskom Jugu*

GRAFIČKA MAPA OKTOIH 1494-2014

„Oktoih prvoglasnik“, takozvana prva knjiga pjesama, veličine 29 x 21,6 cm, sa po 30 redova na svakoj strani, sadrži 540 strana (270 listova). U samoj izradi štamparskih slova, tim osobenim ostvarenjem crnogorske dekorativno-primijenjene umjetnosti, u potpunosti je iskorišćena tradicija nacionalne kulture. Ljepota ove knjige ogleda se u jasnim, lako čitljivim slovima, preciznom prelomu stranice, divnim zastavicama i inicijalima, kao i u izvanrednoj grafičkoj organizaciji teksta. Stoga ne čudi što je postala uzor mnogim kasnijim štamparima.

„Oktoih“ počinje predgovorom, a završava pogovorom, koji daju bogate informacije o tome ko je napisao, u koje vrijeme i s kakvim motivima, o trajanju štampanja i broju tipografskih radnika. Smatra se da je „Oktoih prvoglasnik“ štampan u velikom tiražu, jer su sačuvana 82 primjerka i odlomka koji se, osim u Crnoj Gori, čuvaju u Austriji, Bugarskoj, Bosni i Hercegovini, Velikoj Britaniji, Mađarskoj, Njemačkoj, Grčkoj, Makedoniji, Rusiji, Srbiji, Slovačkoj, SAD, Ukrajini, Hrvatskoj i Češkoj.

Jelena Đurović
(AGORA, 3. novembar 2014.)

Silni i činilo se onovremenski glas istaknutog glumca Crnogorskog narodnog pozorišta Slobodana Marunovića sugestivno nam je dočaravao kako „grešnije monah Makarije ot Črniye Gori, črnorizac i črnopisac“ prije pet vjekova „rukodeliše dušespasnu knjigu“ i nad Crnom Gorom razgrće mrak prethodnih stoljeća, dok se nova zla kob neumitno primicala istočnim granicama države druge crnogorske dinastije ...

Tako je, kazivanjem monologa iz predstave „*Az Makarije*“ (premijerno izvedene na Cetinju prije deset godina) i u Zagrebu otvoreno obilježavanje 520 godina od pojave „*Oktoih prvglasnika*“, prve štampane knjige u Južnih Slovena, nastale u Štampariji Crnojevića, odnosno u Obodskoj štampariji, koju je 1492.g. pokrenuo posljednji crnogorski vladar u srednjem vijeku Đurđe Crnojević, sin Ivana Crnojevića, osnivača Cetinja.

Organizatori obilježavanja velikog jubileja bili su Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro“ Zagreb. Manifestacija je upriličena 26. marta u Novinarskom domu u Zagrebu, a u njenom okviru predstavljena je i ***Grafička mapa OKTOIH 1494-2014***, koju je svjetski poznati i priznati hrvatski i crnogorski slikar Dimitrije Popović, nadahnut duhovnom i estetskom ljepotom „*Oktoih prvoglasnika*“, ostvario u saradnji sa Nacionalnom bibliotekom Crne Gore „Đurđe Crnojević“, uz finansijsku podršku Ministarstva kulture Crne Gore te je uspješno realizovao uz izuzetno profesionalno umijeće Dragog Savićevića i njegovog Skaner studija u Zagrebu.

S. Marunović, T. Maroević, J. Đurović, D. Popović i D. Ivezić

Nakon što su utihnuli aplauzi posjetilaca u prepunoj dvorani Novinarskog doma – a među njima su bile i mnoge ugledne ličnosti iz političkog, javnog i kulturnog života Hrvatske: prvi sekretar Ambasade Crne Gore u Republici Hrvatskoj Ana Zeković, predsjednik HAZU Zvonko Kusić, gospođa Milka Babović te gg. Veljko Bulajić, Arsen Dedić, Aleksandar Zalepuhin, Božo Biškupić – sve goste i uzvanike je u ime organizatora pozdravio moderator večeri Danilo Ivezić i rekao:

«U kolektivnoj memoriji crnogorskog naroda postoje mnogi datumi i događaji koji zauzimaju istaknuto mjesto. Među njima oni prema kojima se odnosimo na poseban način jer nijesu vezani samo uz „borbu neprestanu“ i „svijetlo oružje“.

U maloj Crnoj Gori u zadnjoj deceniji 15. stoljeća štampaju se knjige – događaj bez presedana s obzirom na uvjete i okolnosti u kojima se nalazi – historijski i civilizacijski iskorak, najljepši spomenik vremena. U prvoj državnoj štampariji na svijetu toga vremena, 39 godina nakon Gutembergove *Biblije*, prije 520 (točnije 521) godina štampan je **OKTOIH PRVOGLASNIK** (1494. godine).

Na izmaku 15. stoljeća gospodar Crne Gore, prosvijećeni vladar, Đurđe Crnojević, iako gotovo u bezizlaznoj situaciji, vizionarski kreće knjigom u očuvanju duhovnog, kulturnog i nacionalnog identiteta i nasljeđa, svrstavajući na taj način Crnu Goru i Cetinje u svjetsku baštinu u mjesto nastanka knjige.

U svoju tradiciju slobodarstva, junaštva i čojstva, Crna Gora je ugradila i knjigu - riječ - slovo. I upravo njihova inspirativnost rezultirala je izradom grafičke mape koju večeras u okviru ove velike obljetnice predstavljamo i za koju sam autor Dimitrije Popović kaže: „Tijelo i duh ove crkvene knjige iz Crnojevića štamparije potakli su me na koncipiranje i izradu **Grafičke mape OKTOIH 1494.-2014**. Grafička mapa je svojevrsni omaž remek djelu tipografskog umijeća i grafičkog rafinmana majstora ‘rukodjelnika’ Makarija i njegovih sedam učenika.“»

Potom su se prisutnima obratili direktorica Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Jelena Đurović te akademici Tonko Maroević i Dimitrije Popović, da bi, kao i uvodni, i završni dio večeri ponovo pripao glumcu CNP Slobodanu Marunoviću, koji je kazivao fragmente iz znamenitog testamentarnog pisma Đurđa Crnojevića, vladara Crne Gore, pokretača Obodske štamparije i renesansnog umjetnika.

Direktorica NBCG „Đurđe Crnojević“ Jelena Đurović:

„Oktoih prvoglasnik“ – knjiga kojom se istorija bogato naslađuje

«Uvaženi posjetiocci,
Dame i gospodo,

Izuzetna mi je čast da vas u ime Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ i u svoje lično ime pozdravim i izrazim svoje osobito zadovoljstvo što smo večeras u prilici da u ovom predivnom zdanju otvorimo izložbu našeg i vašeg istaknutog umjetnika Dimitrija Popovića posvećenu prvoj ciriličnoj štampanoj knjizi kod Južnih Slovena, *Oktoihu prvoglasniku*.

Dozvolite mi da takođe pozdravim Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba

i da im srdačno zahvalim što nas je okupilo ovim divnim povodom i što u kontinuitetu pokazuje svoju privrženost promociji kulturne baštine i stvaralaštva Crne Gore u Hrvatskoj.

Osnivanje Crnojevića štamparije, druge cirilične štamparije u Evropi, a prve državne na svijetu, kao i štampanje *Oktoih prvoglasnika* u njoj, prve crnogorske i južnoslovenske knjige, zasigurno je jedna od najvažnijih stranica iz povijesti Crne Gore. Ona je markirala ne samo istoriju srednjevjekovne kulture u Evropi, već i svijeta. Štampanje knjiga u maloj Crnoj Gori s kraja XV vijeka, razapetoj između ratova i gladi, kuriozitet je koji sa istorijske distance od 5 vjekova zasjenjuje mnogo poznatije i uticajnije izdavačke poduhvate većih i bogatijih evropskih država na samom početku Gutenbergove ere.

Oktoih je vjekovima bio predmet interesovanja mnogih istoričara, paleologa, bibliologa, istoričara umjetnosti i grafičkih dizajnera. Zahvaljujući njihovim istraživanjima, danas imamo obimnu literaturu o ovoj knjizi, što nedvosmisleno potvrđuje veliki značaj i literarnu, naučnu i kulturološku vrijednost *Oktoih* i same Crnojevića štamparije.

Za svu umjetničku, tipografsku ljepotu *Oktoih* i ostalih knjiga iz Crnojevića štamparije, istorija umjetnosti zahvaljuje čuvenom štamparu Makariju ot Črne Gore, i njegovoj braći od sedam monaha, koji su u tradiciji nacionalne kulture izradili štamparska slova vanredne ljepote. Međutim, za sve državničko, vjersko i kulturološko vizionarstvo, koje se očitava u osnivanju štamparije i pečatanju crkvenih knjiga, moramo da zahvalimo slavnom crnogorskem vladaru Đurđu Crnojeviću.

Sin Ivana Crnojevića, osnivača Cetinja, mnogostruko nadareni čovjek, sa duhom renesansnog umjetnika i mecene, Đurđe Crnojević je prije nego svi evropski državnici toga doba shvatio značaj knjige u borbi za duhovnim i nacionalnim očuvanjem i progresom svog naroda. Đurđe Crnojević je stoga ne samo rodonačelnik našeg štamparstva i izdavaštva, već jedna od ključnih ličnosti naše istorije i kulture.

U Pogовору *Psaltira s poslijedovanjem* iz Crnojevića štamparije, zapisano je da *svi koji hoće, mogu se bogato naslađivati ovom knjigom*. Mada su te riječi nedvosmislen poziv duhovnika na molitvu i bogosluženje, danas se mogu tumačiti i izvan sakralnog, kao simbol u kulturno-istorijskom kontekstu. Pomenuti citat s podjednakom snagom može da se odnosi i na ostale knjige iz ove čuvene štamparije, prije svega na onu koja je prva pečatana. Jer, ako postoji djelo kojim se svi bogato naslađuju, onda to svakako jeste *Oktoih prvoglasnik*, koji je odavno postao dio crnogorske, južnoslovenske i čitave evropske kulture.

Tako je *Oktoih* bio povod i poznatom crnogorskom i hrvatskom slikaru, vajaru i piscu Dimitriju Popoviću da – u saradnji sa Nacionalnom bibliotekom Crne Gore „Đurđe Crnojević“ – koncipira i realizuje grafičku mapu *Oktoih 1494-2014*.

Svaki od šest grafičkih listova Dimitrijeve mape *Oktoih* inspirisan je slovima koja grade ime ove stare crkvene knjige. Tako je formalna i simbolička vrijednost slova, tih temeljnih elemenata riječi, postala osnova likovne kompozicije grafičkih listova ove mape. U svom postupku, Dimitrije Popović polazi od autentičnosti štampanih slova iz *Oktoha*, tretirajući ih kao kompozicioni element koji ugrađuje u svaki grafički list, ali ih i modificuje u moderni likovni znak. Time on ostvaruje spoj apstraktne likovnosti i hrišćanske ikonografije. Slovo i slika, oblik i simbol usklaćeni su u jedinstvenu likovnu cjelinu. Grafička mapa *Oktoih 1494-2014* Dimitrija Popovića, realizovana u Skaner studiju, ovdje u Zagrebu, predstavlja spoj tradicije i savremenosti, omaž remek djelu tipografskog umijeća slavne štamparije Crnojevića, nastao u sadašnjem vremenu.

NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ KNJIŽNICI U ZAGREBU DAROVANA GRAFIČKA MAPA „OKTOIH 1494-2014“

Grafička mapa *Oktoih 1494-2014* postala je u petak, 27. ožujka 2015., dio fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Direktorica Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Jelena Đurović uručila je grafičku mapu glavnoj ravnateljici NSK Dunji Seiter-Šverko. Darovanju mape nazočili su i njezin autor Dimitrije Popović te savjetnica za međunarodnu suradnju NSK Jasenka Zajec.

Grafičku mapu, koja je posvećena prvoj crnogorskoj tiskanoj knjizi, kao i prvoj tiskanoj ciriličnoj knjizi među južnim Slavenima, izradio je hrvatsko-crnogorski slikar Dimitrije Popović u povodu 520. obljetnice prvoga izdanja crkvene knjige *Oktoih*, a objavila ju je Nacionalna biblioteka Crne Gore.

(www.nsk.hr)

Dame i gospodo,

Obilježavanje 520 godina od štampanja prve cirilične knjige Južnih Slovena, više je od sjećanja na taj veliki civilizacijski čin koji nas sjedinjuje sa ostalim najvećim kulturnim dostignućima čovječanstva. *Oktoih* nas sjedinjuje i s *Misalom*, prvom hrvatskom inkunabulom iz 1483. godine, koja skupa sa rukopisanim i ostalim kasnije štampanim knjigama na ovom prostoru potvrđuje tezu o visokim kulturnim pregrnućima naših naroda u tako dalekoj prošlosti. Stoga *Oktoih* i *Misal* nijesu samo dio identiteta Crnogoraca i Hrvata, već i svih južnoslovenskih i slovenskih naroda, knjige kojima treba da se nadahnjuju sadašnje i buduće generacije. One bi trebale da nas nadahnjuju da u kontinuitetu pamćenja čuvamo našu bogatu pisani baštinu i da na tim čvrstim temeljima stvaramo nova djela dostoјna univerzalnih vrijednosti istořije i kulture.

U tom duhu, i uz želju da uživate u Dimitrijevoj poetici, zahvaljujem na pažnji.»

Akademik Tonko Maroević: ODAVANJE POČASTI VLASTITOJ TRADICIJI

«Ponajprije kao ljubitelj knjige nisam mogao ostati ravnodušan na ovo što sam čuo od gospodina Marunovića – taj govor kroz vjekove koji nam upravo pisana riječ prenosi, ali i štampana, tiskana riječ kakva je Makarijeva. S druge strane, kao prijatelj i pratitelj Dimitrija Popovića, s razlogom sam se odazvao da rečem nekoliko riječi o njegovom odavanju počasti vlastitoj tradiciji ...

Odlukom da se vezuje uz slova (koja su svojevrsno kreativno djelo njegovih predaka), da mu ta slova posluže kao izazov, kao poticaj da ih razradi, obradi, a da ih opet ne optereti ... Dimitrije se u ovom slučaju, usudio bih se reći, podvrgao disciplini, podvrgao se ljepoti izazova, motiva ... i s druge strane ponudio vlastito viđenje upravo onoga što *OKTOIH* jest – duhovna činjenica, jedan transcendentalni govor, govor upućen prvim i zadnjim stvarima.

Prelistao sam suvremenija izdanja *OKTOIHA*, pročitao sam neke stihove, neke molitve i čini mi se da je upravo ta spiritualnost našla u Dimitriju odaziv čovjeka koji se rado služi arhetipskim, a osobito naravno kršćanskim simbolima, na kojima on dograđuje i gradi svoj specifičan govor. Iskoristio je slovo kao znak, slovo kao simbol i oko njega ispleo svoju vlastitu priču, počevši od prvoga slova „O“ – oka netrepljivog, koje ruka stvoritelja otvara iz bezdana, iz mraka prapočela. Ti simboli su znak ishodišta stvaranja stvorenoga, a i pisanje, tiskanje je također stvaralaštvo *par excellance*. Ali, likovni znak Dimitrijev u sebi nosi ovoga puta još nešto specifično! Da, samo crveno i crno, crno i crveno sa još svega par nježnih nanosa rukotvorna je oznaka Dimitrijeve iluzionističke sposobnosti sugeriranja antropomorfnih oblika Kristova tijela, Veronikinog rupca, ribe ...

Dimitrije je znao to povezati, zapravo gotovo gestualno subordinirati sam znak sebi, sa osjećajem da ostavlja otisak, trag vlastitog rukopisa na nešto što je objektivno, jer na svakom listu ponajprije je citat slova. A onda ta slova razrastaju u dijalog sa biblijskom, novozavjetnom povješću, sa idejom krvi, Svetoga Grala, sa idejom ihtisa, ribe – simbola s kojim su se prvi kršćani identificirali i prepoznivali. U toj razmjeni simbola i geste, dvostrukog rukopisa – rukopisa tradicije s jedne strane i objektivizacije i s druge strane individualnog uloga – čini mi se da je u tom dijalogu vremenâ, dijalogu tradicije i suvremenosti, Dimitrije pronašao primjerenz znak i primjerenz odgovor. Koristeći Makarijevu podlogu, koristeći dubinu slojevitosti povijesti, izgovorio je ono što ga je na neki način mučilo – pozvao se na oblike iz prošlosti da bi sa suvremenom intervencijom, suvremenom reakcijom to učinio nama bližim, učinio nas sudionicima ponosa i osjećanja duga prema tradiciji koja obavezuje.»

Akademik Dimitrije Popović: REMEK-DJELO TISKARSTVA KAO INSPIRACIJA

«Mnogi pisci, književnici, autori koji se bave umjetnošću često govore da su tradicija, odnosno mitovi izvorište modernosti. Svaka klasična tema, klasični mit u sebi sadrži nešto što se može transponirati u neki moderni likovni izraz. U tom smislu mi se učinilo da *OKTOIH* kao remek-djelo tiskarstva upravo predstavlja mogućnost inspirativnog izvorišta za jednu zanimljivu interpretaciju, koja će zadržati karakter i ljepotu tog starog, autentičnog i dati joj jedno novo viđenje unutar kojeg će se osjetiti i projicirati naše vrijeme, naš senzibilitet. To je ono što čini tradiciju i što tradicija oplemenjuje ...»

Htio bih naglasiti jednu mističnu dimenziju koja je imala utjecaja na formiranje i koncept mojega projekta, moje *Mape*. A to je da je Ivan Crnojević, otac Đurđa Crnojevića, vladar Crne Gore odnosno Zete i utemeljitelj grada Cetinja, svojevremeno bio, stjecajem povijesnih okolnosti, u Italiji. Tamo je, nedaleko od Ankone, u gradu Loretu, vidio, poklonio se i zavjetovao poznatom, čudotvornom kipu Bogorodice iz Loreta, koja predstavlja jedno od najvećih Marijanskih svetišta, Zavjetovao se da će, ako dođe u Crnu Goru, u njenu slavu u Crnoj Gori odnosno na današnjem na Cetinju podići hram, koji će biti njoj posvećen. Vratio se, napravio je taj hram, napravio je Manastir i donio štampariju iz Italije ...

U istoriji Oktoiha, kako kažu dokumenti, i Makarije sa učenicima bio je poslan od Đurđa Crnojevića u Veneciju, da uči zanat ... Na taj način se talijanska profinjenost, smisao za lijepo, za mjeru, talijanski rafinman koji je imala Venecija i njeno umijeće prenijelo i obogatilo i crnogorsku kulturu, odnosno njene početke s ovim remek-djelom kakav je *OKTOIH*.

A sama po sebi je veoma zanimljiva činjenica – jer se radi o vremenu u kojem je život bio ugrožen, u kojem su uvjeti života bili užasni – da u toj pustopoljini pod Lovćenom, u surovom ambijentu, vladar dolazi i zida dvor i donosi štampariju ... Na prvi kamen temeljac postavljen na Cetinju bila je položena knjiga, a poslije se pokazalo da je Cetinje bilo kulturni centar Crne Gore, mjesto gdje je uvijek postojao jak kulturni i duhovni život. Nažalost, stjecajem okolnosti, tiskara je uništena, ali kako Heidegger kaže: „Kad se kuća poruši, uništi, osim ruševina ostaje ideja gradnje“. Cetinje i povijest Cetinja su pokazali da se i u najtežim uvjetima opet opstoji, a kultura je ta koja sve to nadiće i usprkos svega daje snagu da se afirmiraju sve one vrijednosti koje jedno ljudsko biće na najbolji način može izraziti.«

Glumac CNP Slobodan Marunović:

Nad Crnom Gorom je noć, duboka, ljetnja prozirna noć ...

Velikoj gospodi

Jelisaveti Crnojević, rođenoj Izabeti Erico

Venecija

Ne otvaraj ovo pismo prije nego što čuješ vijest o mojoj smrti. Do tada nek ostane zatvoreno i zapečaćeno.

...

Nad Crnom Gorom je noć, duboka, ljetnja prozirna noć. Puhoće vjetar. Mirišu lipe. Iz mrčave u starim kršima dopire zavijanje vuka. Na jednom kraju neba zvijezde dogorijevaju i gase se kao svijeće. Studen mi ulazi u dušu. Obuzima me neka čudna jeza.

...

Gospođo moja, Izabeto, i naše poznanstvo na pasadanci u Duždevom dvoru, i karneval u gondolama, sve je bilo upriličeno da te upoznam i zaljubim se u tebe. Pamtim taj ples, za mene nije postojalo ništa osim tebe. Bog je htio da se i ti zaljubiš u mene, hvala mu na tom daru. Mletačka gospoda su tome pripomogla iz računa. Oni su trgovali našim osjećanjima. Htjeli su da me učine najskupljim mletačkim robom ... Kao da već nijesam bio pouzdan saveznik i prijatelj. Kao da sam i mogao napraviti drugi izbor. Na jednoj strani je bila svjetlost italijanskih patata, muzike, poezije i predivnih knjiga, a na drugoj tmuša, okrutna azijatska raskalašnost i mistična raskoš Istoka.

...

Optužili su me i što sam knjige pečatao na Cetinju, kao da sam počinio grijeh protivu hristjanske vjere, licemjeri. Zbog toga su me strpali u tamnicu u Trevizo. Glavna mrzost im je bila što sam pečatao Libro Gospodara Ivana Crnojevića. Tijem se za slavu i svjetlost našega doma može čuti đe god libro dospije. I što libro može da sačuva pamćenje i izazove saosjećanje i poštovanje i izvan naših gora, svugdje u hristjanskoj Jevropi. Pogotovo što Jevropa ništa ne zna o strašnoj međi na kojoj opstajemo. Za njih smo mi dio Istoka. Za istočni svijet smo mednik Zapada.

...

Iz tamnice u Trevizu pobjegao sam uz pomoć prijatelja, viteza s Rodosa, čije ime iz razumljivih razloga ne mogu spominjati, koji mi je donio svešteničku odoru i koju sam sakrio u slami na kojoj sam spavao ... Ja se, međutim, u Zadru preođeven u fratra ukrecah na jednu lađu za Kotor a otolen se lasno dokopah mojih gora.

Na Cetinju nekoliko mustera čuvahu naš dvor, iako ih niko nije plaćao odavno. Stražari me i ne prepoznaše ali mi odgovoriše mirno, vojnički, kako čuvaju dvor gospodara Đurđa dok se ne vrne iz Latina. Srce mi zaplaka ali me oči ne izdaše. Izljubih se s njima kao da su mi najbliškiji rod.

Mojega ispovjednika i prijatelja Makarija nijesam našao u Namastiru. Rekoše mi da je uzeo nekoliko knjiga i šaku zemlje s groba svjetloga gospodara Ivana Crnojevića i otišao jedne noći neznano kuđ ...

Draga moja ženo Izabeto, kad budeš čitala ovo pismo nemoj pomisliti da sam smetnuo s uma od briga i muke. Nijesam. Pišem ti sve kako jeste. Za potvrdu će ti kazati i ovo čudo. Dan nakon što sam stigao na Cetinje u naš Dvor, negđe oko podneva nebom je prelećela jedna crkvica s jednog ostrva u Jezeru. To je gledao vas zbor crnogorski što se tu zatekao. Crkvica se spuštiia na vrh Lovćena. Kad je udarila u zemlju puklo je kao stotinu gromova. Zadrhtalo je cijelo Cetinjsko polje, a veliki oblak dima dizao se s Lovćena. Kad se dim razišao crkvica je stajala na Jezerskom vrhu. Ne vjerujući svojim očima, pedeset ljudi je odilo da vidi i da se uvjeri da je tako ...

Ako se iz ove bitke vrnem živ, daću da se opravi i pokrije. Ako li se ne vrnem, ostavljam to u amanet svojim nasljednicima. Našijem sinovima Ludoviku i Solomonu, ostavljam još stolicu i mač mojega počivšeg oca Gospodara Ivana i sve dužnosti koje iz toga proizilaze. Oni se ne mogu iznositi iz Crne Gore. Te svete stvari su sakrivene u jednoj pećini i ako Gospod hoće lasno ce ih pronaći. Crnogorska zemlja ce im sama njedra otvoriti. Još im u amanet ostavljam da briže o tebi Da te ni u kojem slučaju ne zaborave i da te poštuj.

Moram da požurim. Bliži se zora poslije koje će doći noć koju ja neću doživjeti.

Gospođo moja, udavala se ili udovala tebi ostavljam svu našu ličnu imovinu ...

...

Ovijem svoju dušu preporučujem Bogu na nebu, a tebe vjerna moja ženo, koja si me uvek časnom ljubavlju ljubila, preporučujem na zemlji.

Gospođo moja, ne plači! Godine ljubavi i sreće koje smo zajedno proživjeli veliki je dar od Gospoda. Stoga sam miran i bez zebnje i straha mogu izvršavati svoje dužnosti čelnika zemlje i naroda. Pitala si me jednom ne prtim li ja na svoja pleća breme veće od mojih mogućnosti, snage i broja mačeva koji me slijede. Gospođo moja, da sam sljedovao samo mogućnosti, snagu i broj, može biti da bih duže poživio, ali zasigurno ne bih odavno ništa ni značio. Već ne bi bilo ni Crne Gore ni Crnogoraca.

...

Zato će mi mirne savjesti stupiti pred Gospoda kad za to dode čas. A blizu je. Zato i ti s mirom i ponosom čuvaj naše uspomene i izvrši što tražim od tebe. Znam da (hoćeš, kao što si mi i u pasanijeh godina pomagala u svemu, a naročito oko nabavke štamparije i pečatanja knjiga. Bila je to naša zajednička ljubav. Ako si to ipak činila samo iz ljubavi prema meni onda ti hvala još i više ... Grijе me još jedino tvoja ljubav i osjećanje dužnosti prema Crnoj Gori.

Izdali su me svi, gospođo moja, i saveznici i prijatelji i braća, svi osim tebe, draga moja, i mojih golih i divljih Crnogoraca. Pa ni oni nijesu ostali uz mene iz ljubavi ili zbog osjećanja dužnosti ili radi viših ciljeva. Crnogorci su uz mene iz inata, pomiješanog s nejasnim i nerazumljivim osjećanjem sopstvene časti. Zato mi kipi u prsim, ključa i vri ijed, gorčina i strah ...

Evo sviće. Iza Prokletija se pomalja sunce, nečujno kao uhoda iz zasjede. Iz izmaglice oko Jezera kao jarbol nasukane lađe strši grad Žabljak. U blizini čujem cvrkut neke ptice. Štitonoša mi upravo dovodi konja. Vrijeme je da krenemo.

Tebe draga moja gospođo, i našu nejaku dječicu ljubi i grli potonji put vaš

Đurđe Crnojević, Gospodar Zete i Crne Gore

Zbogom.

(Testamentarno pismo koje je Đurđe Crnojević uputio svojoj ženi Izabeti Erici, 22. oktobra 1499. godine u Milanu, kasnije je „s jezika i pisma slovinskoga“ prevodeno na italijanski. Ovdje navedeni ulomci preuzeti su iz teksta Momira M. Markovića „*PISMO IZABETI*“, pripremanog 2012. godine za drugo izdanje u formi kojoj u podnaslovu стоји *palimpsest*, što označava pergament sa kojeg je prvobitni tekst bio izbrisani pa napisan novi.)

Iz telegrama upućenih
VIJEĆU CRNOGORSCHE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA
i
DRUŠTVU CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE „MONTENEGRO“ ZAGREB

...

Veliko je zadovoljstvo primiti obavijest da dostojni potomci zaslужних predašnjih Crnogoraca – danas u Zagrebu, evropskom gradu umjetnosti, svečano obilježavaju **520-tu godišnjicu OKTOIH**, slavne crnogorske inkunabule, koja je svojom ljepotom obasjala Cetinje 4. januara 1494. godine i trajno obilježila Crnu Goru kao kulturnu oazu u ondašnjoj krajnje ugroženoj južnoevropskoj regiji!

OKTOIH PRVOGLASNIK je crnogorski duhovni svjetionik, nastao pregnućem Đurđa Crnojevića, prosvijećenog vladara iz druge Crnogorske dinastije. Taj značajni kulturni i civilizacijski iskorak Podlovenske Crne Gore dogodio se u korespondenciji sa renesansnim procesima u Evropi – a to je vijeme otkrivanja Novog svijeta, Kolumbog otkrića Amerike – oko Lovćena zbijene, prostorno male a duhovno velike i trajne Crne Gore. Kao kulturološki podvig, *OKTOIH* je prijestono Cetinje pribrao duhovnim streljinjima ondašnje Evrope, i ta činjenica u svim narednim vjekovima hrabrla je i duhovno podsticala crnogorske domoljube, čije dostojanstvo je visoko cijenila i moćna Osmanska imperija.

U slavu ovog crnogorskog epohalnog pregnuća, vi na prikladan način upoznajete hrvatsku kulturnu javnost sa još jednim kapitalnim djelom – s oduhovljenom *Grafičkom mapom „OKTOIH 1494-2014“* našeg Velikog Maestra akademika Dimitrija Popovića, koji superiorno predstavlja i crnogorsku i hrvatsku umjetničku scenu ...

**akademik Sreten Perović
predsednik DANU**

...

Izuzetna je čast što se upravo izložbom Dimitrija Popovića, jednog od naših najistaknutijih umjetnika i mog dragog prijatelja, nakon Cetinja i u Zagrebu obilježava ovaj značajan jubilej.

Uvažavam vaše napore da na brojne načine promovišete Crnu Goru i njene vrijednosti u Republici Hrvatskoj.

OKTOIH je jedan od ključnih simbola crnogorske duhovnosti, a Dimitrije Popović umjetnik čije vizije imaju univerzalna značenja.

Uz žaljenje što zbog obaveza u Republici Bugarskoj nijesam u prilici da prisustvujem svečanom događaju, srdačno vas pozdravljam i želim vam puno uspjeha u misiji afirmisanja Crne Gore u sredini koja je iskazala visoko poštovanje i razumijevanje za vaš predani rad.

**Pavle Goranović
Ministar kulture Crne Gore**

*
* * *

Kada se, ponesenim i ovacijama propraćenim, kazivanjem dramskog umjetnika Slobodana Marunovića – zagrebačkoj publici već dobro poznatog nenadmašnog interpretatora Njegoševih stihova (v. brojeve. 54 i 71) – završio programski dio jedne izuzetno posjećene i medijski dobro propraćene večeri, organizator je na najprimjereniji način svim sudionicima obilježavanja velikog jubileja čestitao istinski praznik „pečatanja“ knjiga. Naime – a po uzoru na luksuzno, bibliofilsko izdanje *Grafičke mape OKTOIH 1494-2014* (sa 16 listova veličine 348 x 488 mm) koje je Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ objavila u 100 numerisanih i potpisanih primjeraka – Skaner studio iz Zagreba izradio je i repliku grafičke mape u kataloškoj formi, a svaki od posjetilaca bio je u prilici da od organizatora na poklon dobije primjerak kataloga sa potpisom autora grafičke mape akademskog slikara Dimitrija Popovića.

Z.D.

O Izabeli Erico, supruzi Đurđa Crnojevića i jedinstvenoj gospi koja je „obasjala sobom nekolike decenije s kraja petnaestog vijeka i nekolike s početka šesnaestog“, napisao je kratku priču i Sreten Asanović, rodonačelnik ovoga žanra u crnogorskoj književnosti. Noveleta „Izabeta“ uvršćena je u knjigu njegovih izabranih priča „Zvijezde padaju“, koju su 2009.g. zajedno objavile Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i ulcirinska „Plima“.

IZABETA

Izabella Erizzo od Antonija, plemića i diplomata mletačkog i potkneza Ferare, od istog roda kao i dužd mletački iz šezdesetih godina šesnaestog vijeka – kontesa i prinćipesa crnogorska, voljena supruga Đurđa Crnojevića i premila snaha (Staniše) Skenderbega – obasjala je sobom nekolike decenije s kraja petnaestog vijeka i nekolike s početka šesnaestog.

Malo se zna o ovoj plemenitoj gospođi koja je boravila u rodnoj Veneciji, kраće vrijeme u dvoru na Cetinju, opet u Veneciji i na beneficiji Terra Nova.

Zna se i da je dostojanstveno i dostoјno iskala pravdu od Sinjorije mletačke ali je takođe znano da sinjorija nikad nije izgubila parnicu niti ikome vratila ono što je prisvojila.

O ovoj jedinstvenoj gospi najviše smo doznali iz Testamenta Đurđa Crnojevića (testament je mnogo prevođen, tumačen i citiran – od Ivana Kukuljevića Sakcinskog do pl. Miloša od Dobađe) i iz pisma Izabeti Skenderbega Crnojevića, odakle prenosimo nekoliko navoda.

I „... Ali sada znaj da kada krenuh da dođem od tamo, htio sam napisati testamenat, ali zaista ne htjedoh te žalostiti, upoznavši ljubav koju si za mene imala i znajući za suze tvoje spremne da se proliju. Ali sada, kada sam se od tebe udaljio, a Bog zna kada i gdje ćemo još biti zajedno, i sjetio se smrtnog časa, htio sam napisati ovaj testamenat sam, vlastitom rukom ... nad svakom stvari posebno, ti ćeš ženo moja Izabeto, sama upravljati, ti sama, tako da sve ono što sam ovdje napisao, kao i ono što nijesam napisao ... ti, moja ženo Izabeto sve to obavlaj ... a za tvoj veći ugled, ženo moja, ja se suprotstavljam svakom gospodinu, bilo duhovnom ili svjetovnom, bilo bratu, ili rođaku, ili slično, bilo kojeg položaja ili ličnog ugleda, da ti niko ne može naredivati da silom radiš bilo koju stvar, niti da iko može od tebe tražiti račun o onome što jesi, ili nisi uradila dobro ili loše ... neka preuzme u svoju imovinu i neka to koristi ... onoliko koliko hoće ... koliko bude htjela. Slično tome, neka posjeduje sve ono što je gore rečeno bilo da se uda ili ne uda, i od svega neka bude gospodar, a naročito nad onim nad čim bih ja za života bio gospodar ...

I tako sve što sam ovdje napisao kao i ono što nijesam napisao, bilo iz prošlosti, ili što bi se s vremenom moglo dogoditi, sve joj ostavljam u vlasništvo i potvrđujem da je u rukama gospođe Izabete, moje žene. Naročito poslige moje smrti, moju čast će, ako bude htjela, moći dobro sačuvati sjećajući se ljubavi kojom smo se voljeli ... Izabeto, ponavljam, odričem se svih svojih posjeda u cjelini ... Nikom drugom ne dozvoljavam da protiv tebe traži račun niti da ti naređuje, osim jedinoga Boga.“

II „Plemenitoj i mudroj i vsakoj časti i visokoj hvali Bogom darovanoj i visokorodnoj našoj miloj i ljubimoj snasi, gospođi Izabeti ... od gospodina Skenderbega Crnojevića, sandžaka crnogorskog i primorskog i vsoj dioklitijanskoj

zemlji gospodina, milo i ljubimo i vele dragoo pozdravljenje vašemu gospocvu. Potom takoi da zna gospocvo vaše kako ni Bog spodobi obladati i gospocovati zemljeju seju deda i oca našego, takoi molimo gospoda Boga vsedržitelja i po nas i na vas da bude veliki božji divni i nepremeni promis carstva mi, i vas da Bog spodobi obladati i gospocovati zemljeju i prestolom deda i oca našego i našijem.“

Tako su Izabetu osobila i slavila dva brata – renesansni vitez Đurađ i mlađi Skenderbeg, sultanov povjerenik i u islamu nasljednik cijele crnogorske i skenderijske. Oni stavljaju pred skute jedine Izabete – i zemlju i blaga i upravu s ljubavlju i blaženstvom kao dva templara što obožavahu sveti ženski princip.

*

Zaludu smo se trudili da saznamo kako je izgledala božanstvena Izabeta; navodimo zato dva opisa slike, dame, savremenice naše junakinje, što ih duboko povezuje renesansa koju su zasigurno obje isповijedale. Prvi opis je od narečenog Feliksa, iz male ali zato vrlo pretenciozne novele *Slika i sjenke*, publikovane krajem pedesetih godina prošlog vijeka; drugi, znamenitog živopisca i beletrista Dimitrija, o tajanstvenoj i uznemirujućoj, dostojanstvenoj i zatvorenoj slici, iz knjige *Veronikin rubac*.

I „Vidio sam njenu lijepu glavu sa zaglađenom kosom koja se spajala ispod brade, sa razdjeljkom na tjemenu, nešto duži vrat sa crnom ogrlicom što podsjeća na brojanice, uzana ramena i jedva naslućene grudi koje s desne strane prekriva njena ruka sa veoma izduženim tankim prstima ... visoko usko čelo preko sredine povezano tankom crnom vrpcom; obrve u jednom luku urastaju u žutu, širu i kao istetoviranu liniju koja se završava na sljepoočnicama. Nos ima fini gospodstven oblik sa jasnim ivicama a oči zagonetnu snagu koju pojačava kratak spoj malih usana i odsustvo bilo kakve bore na licu ...“

Leonardo da Vinci:
Dama s hermelinom

(slika je nastala oko 1489. godine, a čuva je Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie)

II „Leonardo je znao dočarati i laki drhtaj nelagode u slikama prožetim ljepotom i elegancijim. Taj dvojni aspekt motiva koji istodobno nosi ljepotu i neku vrst nelagode ... svakako je slika *Dama s hermelinom* ... to je, možda, najneobičniji portret u Leonardovom opusu, što zrcali rafiniranom bizarnošću ...“

*

Hoćemo da vjerujemo da je Leonardov portret Cecilije Galerani – koji smo pedesetih viđeli u galeriji dvora Vavel u Krakovu i za koji se do prije nekoliko decenija samo nagađalo da je Da Vinčijev – u stvari portret nedostupne i jedinstvene Izabete, najljepše i najtajanstvenije od svih božanskih žena što ih je Leonardo stvorio.

Sreten Asanović

